

Fecr Yayınları: 359

ARAP DİLİNDE İRÂB-ANLAM İLİŞKİSİ

Tahsin YURTTAŞ

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti.
(Sertifika no:13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Baskı ve Cilt

SAGE Yayıncılık Rek. Mat. San. Tic. Ltd. Şti.
Kazım Karabekir Cd. Uğurlu İş Merkezi No: 97/24
Tel: 0 312. 341 00 02 İskitler/ANKARA
(Sertifika no: 47603)

1. Baskı: Mayıs 2020

ISBN: 978-605-7570-99-4

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ARAP DİLİNDE İ‘RÂB-ANLAM İLİŞKİSİ

Tahsin YURTTAŞ

Ankara 2020

Dr. Tahsin YURTTAŞ

1984 Ankara doğumludur. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İslami İlimler Fakóltesi'nde Arap Dili ve Belagatı alanında öğretim elemanı olarak çalışmaktadır. Çalışma alanları, Arap dili ve edebiyatı, dilbilim, sözdizim, anlambilim ve dil felsefesidir. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR-----	7
ÖN SÖZ-----	9
GİRİŞ-----	13

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TARİHSEL SÜREÇ-----	21
1. İ'râbın Tanımı -----	21
1.1. Sözlük Anlamı-----	21
1.2. Terim Anlamı -----	26
1.3. Tarihsel Süreç İçerisinde İ'râbı Kabul Eden ve Etmeyenler-----	43
1.3.1. İ'râbı Kabul Edenler -----	48
1.3.2. İ'râba Karşı Olanlar-----	53
1.3.2.1.Kur'ân, Lehçeler ve Cahiliye Şiiri Açısından İ'râba Karşı Çıkanlar-----	54
1.3.2.2. Dilbilimsel Olarak İ'râba Karşı Çıkanlar -----	59

İKİNCİ BÖLÜM

İ'RÂB-ANLAM İLİŞKİSİ -----	75
1. Anlamla İlişkisi Bakımından İ'râbın Değeri ve İşlevi-----	75
2. Lahn-İ'râb İlişkisi ve Anlama Etkisi-----	90
3. Âmil-İ'rab İlişkisi -----	106
3.1. Âmilin Sözlük ve Terim Anlamı -----	110
3.2. Âmil Türleri ve Amel Etme Kuralları-----	112
3.2.1. Lafzî Âmil -----	112
3.2.2. Manevî Âmil-----	113
3.3. Âmil-İ'râb İlişkisinin Anlama Etkisi -----	115
4. İ'râb Konumları, Alâmetleri ve Türleri -----	133
4.1. Temel Ayrım: Mu'rab ve Mebnî-----	135
4.2. İ'râb Konumları ve Alâmetleri-----	137
4.2.1. İ'râb Konumları -----	137
4.2.2. İ'râb Alâmetleri-----	138

4.3. İ'rab Türleri -----	142
4.3.1. Lafzî İ'rab -----	142
4.3.2. Takdîrî İ'rab -----	150
4.3.3. Mahallî İ'rab -----	160
5. Karine Olarak İ'rab ve Anlamla İlişkisi -----	165
6. İ'rab-Belâgat İlişkisi ve Cümlelerin Anlamsal Yorumuna Etkisi -----	184
7. İ'rabın İşlevsel Anlama Etkisi (Nasıl Bir Anlam?) -----	200
SONUÇ -----	217
KAYNAKÇA -----	223

KISALTMALAR

- AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
b. : İbn/Bin
bkz. : Bakınız
bsmyy. : Basım yeri yok
çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi
diğ. : Diğerleri
h. : Hicrî
Hz. : Hazreti
m. : Mîlâdî
nşr. : Neşreden
ö. : Ölüm tarihi
s. : Sayfası
ss. : Sayfalar arası
sy. : Sayı
thk. : Tahkik eden (Muhakkik)
trc. : Tercüme
tsz. : Tarihsiz
vb. : Ve benzeri
vs. : Vesâir
yay. : Yayınları/Yayınevi

ÖN SÖZ

Arapçada doğru anlamayı ve sağlıklı iletişimi sağlayan önemli bir dil ve gramer özelliği i'râb olgusudur. İ'râb olgusu Arap gramerinin bir bölümünü teşkil eder. Öyle ki nahiv/gramer kelimesi başlangıçta i'râb kelimesiyle aynı anlamda kullanılmıştır. Arapçada bir dil olgusu olarak i'râbı ister pratik istersek de teorik açıdan ele alalım, gramerle ilişkili olduğunu görürüz. Çünkü sözlü ya da yazılı olarak kendimizi, düşüncelerimizi doğru, etkili ve hatasız bir şekilde ifade etmemizin ve Arapça metinleri doğru okuyup anlama gayretimizin nihai gayesi kast edilen *anlama* ulaşmak ve iletişimde anlaşmaktır. İ'râb olgusu kastedilen anlama ulaşmanın en önemli yöntemlerini sunan bir anahattir. Bu sebeple biz tezimizde i'râb olgusunu, anlam temelli bir incelemeye tabi tutmak istiyoruz.

Pekçok dilci i'râbı “*anlamın bir kolu*” “*lafızları değil anlamları ayırıştırın*”, “*cümlenin anlamının ancak kendisiyle tamamlandığı*” ve “*lafızlarla anlamları açığa çıkaran*” bir dil işlevi ve olgusu olarak tanımlar. Araştırmamızın temel iddiası, lafzî ya da şekilsel bazı değişiklik ve görünümünün ötesinde i'râbın cümle içerisinde doğrudan anlamla ilişkili ve onu belirleyen bir işleve sahip olduğunu göstermektir. Bu da bizi i'râb-anlam ilişkisinin teorik tartışma konularını ele almaya sevk edecektir. İ'râb anlam ilişkisinin açığa çıktığı dilbilim konuları ise: âmil nazariyesi, cümle-i'râb ilişkisi, i'râb-lahn ilişkisi, karine olarak i'râb, belâgatla ilişkisi bağ-

lamında i'râb gibi konulardır. Biz bu konuları ele alırken aslında i'râbın Arap dili içerisinde anlamı açığa çıkarmadaki işlevsel katkısını ortaya koymayı hedeflemekteyiz.

İ'râb, söz dizimi ve âmilin lafza etkisi bakımından kelimenin sonunda almış olduğu değişikliktir. Arap dilinin kapsamındaki her konu ve alt başlıkla (nahiv, sarf, belâgat, edebiyat vs.) ve yine İslam dininin temel referans kaynağı olan Kur'ân'la¹ bir şekilde bağlantılı olan i'râb, ister tek tek lafızların isterse de cümlelerin anlamını belirlemede olsun, önemli görev icra eden bir olgudur. Bu bağlamda, kabul edenlerce, i'râb olgusu ile anlam arasında kimi zaman zâhirî (lafzî-şeklî) kimi zaman da anlamsal (manevî) ilişkiler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca i'râbın anlama etki eden ve onu belirleyen özelliği tarihsel süreç içerisinde âlimler tarafından tartışılmış ve bu konuyla ilgili çeşitli yaklaşımlar oluşmuştur.

Bu bağlamda i'râbı cümledeki kelimelerin işlevsel anlamını ortaya çıkaran bir sebep olarak görenler -kanaatimizce- en doğru yaklaşımı benimseyenlerdir. Biz de araştırmada i'râbın cümle birimlerindeki bu işlevsel anlama etkisini vurgulayacağız. Çünkü bize göre i'râb, cümledeki kelimelerin işlevsel olarak anlamı açığa çıkaran bir selîka ya da dil olgusudur. Böylece i'râbın hem sebep hem de sonuç makamında, anlamı işlevsel olarak belirlemesi söz konusudur. Bununla beraber i'râb cümlelerin anlamsal yorumunu

¹ Kur'ân-ı Kerîm'in metin olarak anlaşılmasında farklı kıraatlerin i'râbtan kaynaklanan farklı okumaları hakkında geniş bilgi için bkz. Mebrûk Hammûd eş-Şemrî, *el-Kıraatu'l-Aşru'l-Muhtelife fi'l-Alâmeti'l-İ'râbiyye ve Eseru Zâlike fil-M'anâ*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ummu'l-Kurâ Üniversitesi, Arap Dili ve Edebiyatı Fakültesi, Mekke, 1422/2001. Ayrıca bkz. Mehmet Ünal, *Kur'ân'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, Fecr Yay., Ankara, 2005.

açığa çıkarmada yegâne karine de değildir. O cümlenin anlamını açığa çıkaran en önemli nahiv karinelerinden birisidir. Biz araştırmamızda i'râbın tarifini verdikten sonra, i'râbı kabul ve reddedenlerin görüşlerini açıklayıp daha sonra pratik ve teorik yönleri ve konularıyla birlikte i'râb-anlam ilişkisini ele almaya çalışacağız.

Tahsin YURTTAŞ

Ankara – 2016